

<https://doi.org/10.62837/2025.7.374>

GÜNEL QULIYEVA
*AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar
İnstitutunun dissertantı*
gunelramizqizi90@gmail.com

ƏLYAZMA MƏTNİ ÜZƏRİNDƏ ELMI TƏNQİD VƏ SEYİD ƏZİM ŞİRVANININ ƏSƏRLƏRİ

XÜLASƏ

Əlyazma mətni üzərində elmi tənqid klassik ədəbiyyatın öyrənilməsində mühüm mərhələ hesab olunur. Əsərin ilkin mənbə formasında – əlyazmada qorunub saxlanması həm mətnin orijinallığını, həm də müəllifin yaradıcılıq üslubunu üzə çıxarmaq baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Seyid Əzim Şirvani XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olaraq zəngin poetik irs qoyub getmişdir. Onun əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin tədqiqi yalnız poetik-estetik xüsusiyyətləri deyil, həm də dövrün ictimai-siyasi və mədəni mühitini dərinləndirən anlamağa imkan verir.

Məqalədə, ilk növbədə, əlyazma mətni üzərində elmi tənqid metodlarının əsas prinsipləri, yəni variantların müqayisəsi, yanlışların aşkarlanması və tənqidi mətnin bərpası məsələləri araşdırılır. Daha sonra Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin yayılma coğrafiyası, janr müxtəlifliyi və poetik üslubu öyrənilir. Əsərlərin mətnşünaslıq baxımından təhlili göstərir ki, Şirvani həm klassik Şərq poeziyasının ənənələrinə bağlı, həm də realist təsvir imkanlarını inkişaf etdirən bir sənətkar kimi çıxış etmişdir.

Sonda Şirvaninin əsərlərinin elmi-tənqidi nəşri üçün mövcud problemlər, mətnlərin qorunması, sistemləşdirilməsi və müasir texnologiyalar əsasında bərpası yolları müzakirə olunur. Beləliklə, tədqiqat həm Azərbaycan ədəbiyyatının klassik irsinin öyrənilməsi, həm də mətnşünaslıq elminin inkişafı baxımından nəzəri və praktik əhəmiyyət daşıyır.

Açar sözlər: əlyazma mətni, elmi tənqid, mətnşünaslıq, klassik Azərbaycan ədəbiyyatı, poetik üslub

Giriş

Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında klassik irsin tədqiqi, xüsusilə də əlyazma mətnlərinin elmi-tənqidi baxımdan öyrənilməsi aktual istiqamətlərdən biridir. Əlyazmalar yalnız bədii irsin ilkin daşıyıcısı deyil, həm də xalqın tarixi-mədəni yaddaşının mühüm hissəsidir. Onların üzərində aparılan elmi-tənqidi araşdırmalar klassik mətnlərin etibarlı bərpasına, müəllif yaradıcılığının orijinal şəkildə öyrənilməsinə və ədəbiyyat tarixinin obyektiv şəkildə yazılmasına xidmət edir.

XIX əsr Azərbaycan maarifçilik ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Seyid Əzim Şirvani zəngin poetik irsi ilə diqqət çəkir. Onun əsərlərinin əlyazma nüsxələri müxtəlif kitabxana və arxivlərdə qorunmaqda davam edir. Lakin bu nümunələrin tam şəkildə öyrənilməməsi, mövcud nəşrlərdə rast gəlinən uyğunsuzluqlar və çatışmazlıqlar Şirvaninin irsinin elmi-tənqidi nəşrinin hazırlanmasını vacib vəzifəyə çevirir.

Mövzunun aktuallığı həm də ondan ibarətdir ki, Şirvaninin əsərlərinin mətnşünaslıq baxımından araşdırılması təkcə bir şairin yaradıcılığını deyil, bütövlükdə XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının ideya-estetik istiqamətlərini öyrənməyə imkan verir. Əlyazma mətni üzərində aparılan tənqid metodlarının tətbiqi, nüsxələrin müqayisəli təhlili və müasir texnologiyalar əsasında variantların bərpası bu sahədə yeni elmi nəticələr əldə etməyə şərait yaradır.

Beləliklə, tədqiqatın məqsədi Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin toplanması, müqayisəli təhlili və elmi-tənqidi nəşr perspektivlərinin araşdırılmasıdır. Mövzu həm Azərbaycan mətnşünaslıq elminin inkişafı, həm də milli ədəbi-mədəni irsin gələcək nəsillərə etibarlı şəkildə çatdırılması baxımından nəzəri və praktiki əhəmiyyət daşıyır.

Əlyazma mətni üzərində elmi tənqid metodları

Əlyazmalar xalqın tarixi, mədəniyyəti və ədəbi irsi barədə ən zəngin qaynaqlardan biridir. Xüsusən də klassik ədəbiyyatımızın böyük nümayəndələrinin əsərləri çox vaxt uzun illər boyu əlyazma nüsxələrində qorunub saxlanmış, nəsildən-nəslə ötürülmüşdür. Bu baxımdan əlyazmalar üzərində elmi tənqid aparmaq, onları müqayisə etmək, mətnlərin təmiz, etibarlı və tənqidi nəşrini hazırlamaq mühüm vəzifələrdəndir. Əlyazma mətni üzərində elmi tənqid metodları həm mətnşünaslıq elminin əsas istiqamətlərindən birini təşkil edir, həm də milli ədəbiyyat irsinin orijinal şəkildə gələcək nəsillərə çatdırılmasında mühüm rol oynayır.

Əlyazma mətnlərinin elmi tənqidi, sadəcə səhvləri düzəltmək və ya oxunması çətin olan sözləri bərpa etməkdən ibarət deyil. Bu prosesdə məqsəd, mətni mümkün qədər müəllifin qələmindən çıxdığı ilkin formaya yaxınlaşdırmaqdır. Bunun üçün də müxtəlif əlyazma nüsxələri toplanmalı, müqayisə edilməli, oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilməlidir. Əlyazma üzərində aparılan tənqid işində mətnşünas yalnız filoloq kimi deyil, həm də tarixçi, paleoqraf, dilçi və bəzən hətta sosioloq və etnoqraf kimi fəaliyyət göstərir.

Əlyazmalar üzərində elmi tənqid aparmağın ilk mərhələsi onların toplanmasıdır. Çox zaman eyni əsərin müxtəlif yerlərdə qorunan bir neçə əlyazma nüsxəsi mövcud olur. Bu nüsxələr kitabxanalarda, arxivlərdə, şəxsi kolleksiyalarda saxlanıla bilər. Tədqiqatçının vəzifəsi bu nüsxələri müəyyənləşdirmək, əldə etmək və müqayisə aparmaq üçün müvafiq kataloqları, siyahıları və mənbələri öyrənməkdir.

Əlyazmalar üzərində işləyərkən ən mühüm vəzifələrdən biri mətnin daxilində olan səhvlərin, əlavələrin və dəyişikliklərin aşkarlanmasıdır. Əsərin nüsxələri çoxaldıqca istər-istəməz müəyyən təhriflər meydana çıxır. Bəzi hallarda katib əsəri yazarkən sözləri səhv oxuyur, bəzən də özündən əlavələr edir. Hətta elə hallar olur ki, katiblər dini, siyasi və ya ideoloji səbəblərlə bəzi hissələri dəyişdirir və ya çıxarır [1].

Əlyazma variantlarının müqayisəli təhlili elmi tənqidin əsas mərhələlərindən biridir. Eyni əsərin onlarla nüsxəsi mövcud ola bilər və onların hər birində fərqli məqamlarla rastlaşmaq mümkündür. Bəzi nüsxələrdə bir bənd artıq ola bilər, digərində isə müəyyən hissə buraxıla bilər. Mətnşünasın vəzifəsi bütün bu fərqləri müəyyənləşdirib təsnif etməkdir.

Müasir dövrdə əlyazma variantlarının müqayisəsi üçün rəqəmsal texnologiyalardan da istifadə olunur. Elektron bazalar, kompüter proqramları və mətn korpusları vasitəsilə nüsxələr arasında avtomatik müqayisə aparmaq mümkündür. Bu isə mətnşünasların işini xeyli asanlaşdırır və nəticələrin daha dəqiq olmasına imkan verir.

Əlyazmalar üzərində aparılan elmi tənqid işi göstərir ki, klassik irs yalnız estetik baxımdan deyil, həm də mədəni-tarixi yaddaşımızın qorunması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ona görə də bu istiqamətdə aparılan tədqiqatlar davamlı şəkildə genişləndirilməli, yeni texnologiyalarla birləşdirilməli və əlyazma mədəniyyətimizin zəngin nümunələri elmi ictimaiyyətə təqdim edilməlidir.

Seyid Əzim Şirvaninin ədəbi irsinin mənbəşünaslıq baxımından öyrənilməsi

XIX əsrin ikinci yarısı Azərbaycan ədəbiyyatının ən mühüm mərhələlərindən biridir. Bu dövrdə ictimai-siyasi hadisələrin təsiri ilə maarifçilik hərəkatı güclənmiş, klassik poeziyanın ənənələri yeni məzmunla zənginləşmişdir. Bu prosesin öncüllərindən biri də Seyid Əzim Şirvani olmuşdur. Onun zəngin ədəbi irsi, yalnız poetik məziyyətlərinə görə deyil, həm də maarifçilik ideyalarının təbliğində oynadığı roluna görə xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Şirvaninin əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin toplanması və tədqiqi, onların yayılma arealının müəyyənləşdirilməsi, janr və üslub xüsusiyyətlərinin təhlili, həmçinin digər klassiklərlə müqayisəli araşdırılması bu gün də aktual elmi vəzifədir. Çünki mənbəşünaslıq baxımından aparılan araşdırmalar həm müəllifin yaradıcılıq üslubunu daha dəqiq müəyyənləşdirməyə, həm də dövrün ədəbi mühitini daha geniş işıqlandırmağa imkan verir [4, s. 88].

Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin əlyazma nüsxələri müxtəlif kitabxana və arxivlərdə qorunub saxlanır. Onların bir qismi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır, digər nümunələr isə Türkiyə, İran və Rusiya kitabxanalarında mövcuddur. Bu fakt onun əsərlərinin təkcə milli deyil, həm də ümumşərq ədəbiyyat mədəniyyətində xüsusi yer tutduğunu göstərir.

Əlyazma nüsxələrinin coğrafiyası həm də Şirvaninin yaradıcılıq irsinin geniş oxucu kütləsinə çatdığını sübut edir. O, yalnız Azərbaycan torpaqlarında deyil, Qafqazın müxtəlif bölgələrində, Orta Asiyada və Osmanlı məkanında da tanınmışdır. Əlyazmaların yayılma arealı müəllifin nüfuzunun genişliyini və əsərlərinin oxucu marağı doğrurduğunu göstərən mühüm mənbəşünaslıq göstəricisidir.

Seyid Əzim Şirvani yaradıcılığında janr müxtəlifliyi diqqət çəkir. O, qəzəl, qəsidə, məsnəvi, rübai, təmsil və satirik şeirlərin müəllifidir. Əsərlərində klassik Şərq poeziyasının ənənələrinə sadıq qalsa da, yeni ideyalar gətirmişdir. Xüsusilə maarifçilik mövzulu satirik şeirləri dövrün gerilik, savadsızlıq və cəhalət kimi problemlərinə kəskin münasibətini əks etdirir.

Poetik dil baxımından Şirvani həm klassik obrazlardan – məhəbbət, hicran, vəfa, ilahi eşq motivlərindən istifadə edir, həm də dövrün sosial-siyasi gerçəklikləri ilə bağlı orijinal ifadələr yaradır. Bu, onun poeziyasını həm klassik, həm də realist xüsusiyyətlərlə zənginləşdirir.

Mənbəşünaslıq baxımından əsərlərin dilinin öyrənilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Əlyazma nüsxələrində işlənən leksik vahidlər, dialekt sözləri, ərəb və fars mənşəli ifadələrin seçimi həm dövrün dil xüsusiyyətlərini, həm də müəllifin poetik üslubunu daha dəqiq anlamağa kömək edir. Bəzi əlyazmalarda sözlərin təhrif olunmuş və ya fərqli yazılışına rast gəlinməsi də mətnşünaslıq işində mühüm rol oynayır [1].

Seyid Əzim Şirvani ədəbi irsini digər klassiklərlə müqayisəli şəkildə öyrənmək onun yaradıcılıq üslubunu daha aydın göstərir. Məsələn, qəzəl janrında Füzuli və Nizami ənənələri üzərində qurulmuş, lakin məzmun baxımından dövrün sosial problemlərinə yönəlmişdir. Füzuli məhəbbət və ilahi eşqi poetikləşdirirdisə, Şirvani daha çox ictimai-məişət mövzularına toxunmuş, satiranı ön plana çıxarmışdır.

Mirzə Fətəli Axundzadə ilə müqayisədə isə Şirvaninin əsərlərində satirik elementlər daha poetik formada, bədii təsvir vasitələri ilə verilir. Onun şeirlərindəki yumor və kəskin ironiya dövrün maarifçi ideyaları ilə sıx bağlıdır [2].

Əlyazma mətnlərinin digər klassiklərlə müqayisəsi həm də dil baxımından əhəmiyyətlidir. Məsələn, Şirvaninin şeir dilində xalq danışığı dilinin üstünlük təşkil etməsi onu Nizami və Füzuli kimi daha klassik üslublu şairlərdən fərqləndirir. Bu xüsusiyyət onun maarifçi-demokratik mövqeyi ilə də uzlaşır və ədəbiyyat tarixində özünəməxsus yerini göstərir.

Seyid Əzim Şirvaninin ədəbi irsinin mənbəşünaslıq baxımından öyrənilməsi bir neçə mühüm nəticə ortaya qoyur. Əvvəla, onun əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin geniş coğrafiyada yayılması Şirvaninin nüfuzunun region miqyaslı olduğunu göstərir. İkincisi, janr müxtəlifliyi və poetik dilin orijinallığı müəllifin həm klassik ənənələrə bağlı, həm də yeni ideyalara açıq olduğunu sübut edir. Üçüncüsü, digər klassiklərlə müqayisəli təhlil Şirvaninin Azərbaycan maarifçilik hərəkatında özünəməxsus mövqeyini müəyyənləşdirir.

Beləliklə, Şirvaninin irsi yalnız ədəbiyyat tariximizin deyil, həm də mədəniyyət tariximizin öyrənilməsində mühüm qaynaqdır. Onun əsərlərinin əlyazma nüsxələrinin qorunması, sistemləşdirilməsi və tənqidi nəşrlərinin hazırlanması Azərbaycan mətnşünaslıq elminin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri olaraq qalır.

Şirvaninin əsərlərinin elmi-tənqidi nəşr perspektivləri

Şirvaninin əsərlərinin çap olunmuş nümunələrinə nəzər saldıqda bir sıra problemlərlə üzləşirik. Əvvəla, bəzi nəşrlərdə əsərlərin yalnız bir və ya iki əlyazma nüsxəsi əsas götürülmüş, digər variantlar müqayisəyə cəlb edilməmişdir. Bu isə mətnin tamlığına və düzgünlüyünə xələl gətirmişdir.

İkinci mühüm çatışmazlıq məntdəki səhvlərin düzəldilməsində subyektiv yanaşmaların mövcudluğudur. Bəzi hallarda redaktorlar və nəşriyyatçılar katib səhvlərini öz mülahizələrinə əsaslanaraq dəyişdirmiş, bu isə müəllif üslubunun təhrifinə səbəb olmuşdur.

Üçüncü problem əsərlərin şərhəz nəşr olunmasıdır. Halbuki, XIX əsr poeziyasının bir çox ifadələri və leksik xüsusiyyətləri müasir oxucu üçün aydın deyil. İzahsız təqdim olunan mətnlər əsərin bədii-estetik dəyərinin tam anlaşılmasına mane olur.

Nəhayət, bəzi nəşrlərdə janr və poetik xüsusiyyətlər nəzərə alınmadan sisteməz təqdimat aparılmışdır. Bu da Şirvaninin yaradıcılığının bütöv şəkildə dərk edilməsinə əngəl yaradır.

Seyid Əzim Şirvaninin əsərləri XIX əsrin sonlarından başlayaraq müxtəlif dövrlərdə dəfələrlə nəşr edilmişdir. Lakin bu nəşrlərin əksəriyyəti tam mənada elmi-tənqidi xarakter daşımır. Onlarda həm mətnin forması, həm də məzmunu ilə bağlı bir sıra problemlər müşahidə olunur [6].

Bir çox nəşrlərdə əsərlərin yalnız bir-iki əlyazma nüsxəsi əsas götürülmüş, mövcud digər variantlar müqayisəyə cəlb edilməmişdir. Halbuki hər bir əlyazma müəllif mətninin müəyyən xüsusiyyətlərini daşıya bilər. Nüsxələrin nəzərə alınmaması məntdəki boşluqların və ya təhriflərin qalmasına səbəb olur.

Əlyazmalar üzərində çalışan katiblər çox zaman sözlərin oxunuşunda səhvlərə yol veriblər. Bu səhvlər nəşrlərdə bəzən olduğu kimi saxlanılıb, bəzən isə redaktorlar tərəfindən öz mülahizələrinə uyğun dəyişdirilib. Hər iki halda müəllif üslubu zədələnilib, əsərin orijinallığı pozulub.

Müasir oxucu üçün XIX əsr poeziyasındakı bir çox ərəb-fars mənşəli terminlər, dini-fəlsəfi anlayışlar, tarixi işarələr və məişət ünsürləri aydın deyil. Əksər nəşrlərdə bu məqamlar izahsız verilib. Nəticədə oxucu əsərin bədii-estetik dəyərini tam qavraya bilmir. Bəzi nəşrlərdə əsərlər janr, mövzu və ya xronoloji prinsipə görə qruplaşdırılmayıb. Qəzəllərin, qəsidələrin və ya satirik şeirlərin qarışıq verilməsi müəllifin yaradıcılıq inkişaf xəttini izləməyi çətinləşdirir. Müəllifin istifadə etdiyi

bəzi söz və ifadələr redaktorlar tərəfindən müasir dildəki qarşılıqlarla əvəz olunub. Bu isə həm poetik dilin orijinallığını, həm də dövrün leksik xüsusiyyətlərini təhrif edir. Nəşrlərin bir qisminə səhv çap, yanlış transkripsiya, səhv nömrələnmə və ya cədvəlləşdirmə halları da müşahidə olunur. Bunlar əsərlərin istifadəsini çətinləşdirir.

Ümumilikdə, mövcud nəşrlərdə rast gəlinən problemlər göstərir ki, Şirvaninin əsərlərinin tam elmi-tənqidi nəşri hələ də aktuallığını qoruyur. Yalnız bütün nüsxələrin müqayisəsi, variantların dəqiq təsnifatı, şərhərlə zənginləşdirilmiş təqdimat və müasir metodların tətbiqi sayəsində müəllifin orijinal irsi etibarlı şəkildə oxucuya çatdırıla bilər.

Müasir dövrdə elmi-tənqidi nəşr hazırlamaq üçün ənənəvi üsullarla yanaşı, yeni metodlardan da istifadə edilir. İlk növbədə, rəqəmsal texnologiyaların imkanları genişdir. Əlyazmaların yüksək keyfiyyətli skanları elektron bazalarda saxlanılaraq tədqiqatçılara açıq şəkildə təqdim olunur. Bu, nüsxələrin müqayisəsini asanlaşdırır və səhvlərin aşkarlanmasını sürətləndirir [5].

Variantoloji təhlildə müasir kompüter proqramlarından istifadə edilərək nüsxələr arasında avtomatik müqayisələr aparmaq mümkündür. Bu metodlar müxtəlif variantların fərqlərini dərhal üzə çıxarır və tədqiqatçıya daha obyektiv nəticə əldə etməyə imkan verir. Digər tərəfdən, dilçilik və stilistika baxımından korpus texnologiyalarının tətbiqi də əhəmiyyətlidir. Bu üsul vasitəsilə Şirvaninin poetik dilinin ümumi göstəriciləri, tez-tez işlənən leksik vahidlər, frazeologizmlər və qafiyə sistemi daha dəqiq müəyyənləşdirilə bilər. Bundan əlavə, elmi-tənqidi nəşrdə annotasiya və şərhərlərin verilməsi zəruridir. Əsərlərdə işlənən tarixi şəxsiyyətlər, hadisələr, dini terminlər və dövrün ictimai-siyasi reallıqları barədə oxucuya məlumat təqdim olunmalıdır. Beləliklə, müasir metodların tətbiqi həm mətnin bərpasında, həm də onun geniş ictimaiyyət üçün anlaşılmasında mühüm rol oynayır [3, s.147].

Birincisi, əlyazmaların fiziki mühafizəsi gücləndirilməli, iqlimə nəzarət olunan şəraitdə saxlanılmalıdır. İkincisi, hər bir nüsxənin elektron surəti yaradılaraq beynəlxalq elmi ictimaiyyətin istifadəsinə açılmalıdır. Bu həm də gələcəkdə baş verə biləcək itkilərin qarşısını almaq üçün vacibdir. Bundan başqa, Şirvaninin əsərlərinin dünya ədəbiyyat kontekstində öyrənilməsi də aktualdır. Onun əsərlərinin digər Şərq və Qərb maarifçiləri ilə müqayisəsi yeni elmi nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin elmi-tənqidi nəşri Azərbaycan mətnşünaslığının qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridir. Mövcud nəşrlərdəki problemlər və çatışmazlıqlar bu sahədə yeni yanaşmalara ehtiyac olduğunu göstərir. Müasir texnologiyaların tətbiqi, əlyazmaların qorunması və gələcək tədqiqat istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi bu irsin daha dolğun və obyektiv təqdim olunmasına imkan verəcəkdir [4, s. 80].

Beləliklə, Şirvaninin əsərlərinin elmi-tənqidi nəşri yalnız ədəbiyyat tariximizin deyil, bütövlükdə milli mədəniyyətimizin inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onun əsərlərinin etibarlı və şərhli şəkildə nəşri həm mütəxəssislərə, həm də geniş

oxucu kütləsinə Azərbaycan maarifçiliyinin dərinliklərini daha aydın anlamaq imkanını yaradacaqdır.

Nəticə

Əlyazma mətni üzərində elmi tənqid və Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin mənbəşünaslıq baxımından öyrənilməsi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının mühüm sahələrindən birini təşkil edir. Əlyazma nümunələri yalnız tarixi-mədəni irsimizin qorunması üçün deyil, həm də klassik poeziyamızın orijinal şəkildə bərpası baxımından əvəzsiz mənbələrdir. Bu baxımdan, bir tərəfdən elmi-tənqidi metodların tətbiqi, digər tərəfdən Şirvaninin zəngin yaradıcılığının janr və üslub xüsusiyyətlərinin dərinindən araşdırılması zəruridir.

Əlyazmalar üzərində elmi tənqid metodlarının tətbiqi göstərir ki, hər bir nüsxə müəllif irsinin daha dəqiq anlaşılması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onların müqayisəli təhlili katib səhvlərinin, əlavələrin və dəyişikliklərin aşkarlanmasına, məntdəki boşluqların doldurulmasına şərait yaradır. Beləliklə, orijinal mətnə ən yaxın variant əldə olunur.

Seyid Əzim Şirvaninin əsərlərinin mənbəşünaslıq baxımından öyrənilməsi isə həm onun geniş yayılma arealını, həm də ədəbi mühitdəki nüfuzunu təsdiq edir. Əlyazma nüsxələrinin Azərbaycan, Türkiyə, İran və Rusiya kitabxanalarında saxlanılması Şirvaninin yalnız milli deyil, həm də ümumşərq miqyasında tanınmış ədib olduğunu sübut edir. Onun əsərlərinin janr müxtəlifliyi, satirik üslubu və poetik dili onu həm klassik ənənələrə bağlı, həm də realist təsvir imkanlarını inkişaf etdirən bir sənətkar kimi təqdim edir.

Mövcud nəşrlərdəki çatışmazlıqlar göstərir ki, Şirvaninin əsərlərinin tam elmi-tənqidi nəşri hələ də aktualdır. Nəticə etibarilə, Şirvaninin irsinin elmi əsaslarla öyrənilməsi və nəşri milli ədəbiyyat tariximizin obyektiv yazılması, klassik mədəniyyətin gələcək nəsillərə çatdırılması üçün mühüm elmi-praktik əhəmiyyət kəsb edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu. (2015). Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyətinin tarixi problemləri: XIV elmi konfrans materialları, XIV Respublika elmi-konfransı, 22–24 may Bakı 2015, 282 səh
2. Ələkbərov Ə.F. Seyid Əzim Şirvaninin irsinin öyrənilməsi. Dissertasiya fəslə
3. Seyid Əzim Şirvaninin dünyagörüşündə maarifçilik, təsəvvüf və vəhdəti-vicud məsələləri BDU-nun İlahiyyat fakültəsinin elmi məcmuəsi, № 29, 2018, s.145-158
4. Şirvani Seyid Əzim. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. I cild. Ön söz. Məmmədov X. Köhnə dünyanın sonuncu, yeni dünyanın birinci şairi. Şirvani Seyid Əzim. Bakı, AVRASIYA PRESS, 2005, s.88
5. https://aak.gov.az/upload/dissertation/f_1s_f_/AZ.pdf

6. <https://drive.google.com/file/d/1sy-QxMh5TmZ5O8YnNSAot9LkY04yrZ5Z/view>

Gunel Guliyeva

Scientific criticism on manuscript text and works of Seyid Azim Shirvani

Summary

Scientific criticism on manuscript text is considered an important stage in the study of classical literature. The preservation of the work in its original source form - in manuscript - is of particular importance in terms of revealing both the originality of the text and the author's creative style. Seyid Azim Shirvani, as one of the prominent representatives of 19th-century Azerbaijani literature, left behind a rich poetic heritage. The study of manuscript copies of his works allows us to deeply understand not only their poetic and aesthetic features, but also the socio-political and cultural environment of the period.

The article first of all examines the main principles of the methods of scientific criticism on manuscript text, namely, the issues of comparing variants, detecting errors and restoring critical text. Then, the geography of distribution of manuscript copies of Seyid Azim Shirvani's works, genre diversity and poetic style are studied. The analysis of the works from the point of view of textual studies shows that Shirvani acted as an artist who was both connected to the traditions of classical Eastern poetry and developed realistic depiction capabilities.

Finally, the current problems for the scientific-critical publication of Shirvani's works, the ways of preserving, systematizing and restoring texts based on modern technologies are discussed. Thus, the research is of theoretical and practical importance both in terms of studying the classical heritage of Azerbaijani literature and in terms of developing the science of textual studies.

Keywords: *manuscript text, scientific criticism, textual studies, classical Azerbaijani literature, poetic style*

Гюнель Гулиева

Научная критика рукописного текста и произведений

Сеида Азима Ширвани

Резюме

Научная критика рукописного текста считается важным этапом в изучении классической литературы. Сохранение произведения в его первоисточнике – в рукописи – имеет особое значение для раскрытия как самобытности текста, так и творческого стиля автора. Сеид Азим Ширвани, будучи одним из выдающихся представителей азербайджанской литературы XIX века, оставил после себя богатое поэтическое наследие. Изучение рукописных списков его произведений позволяет глубоко понять не только их

поэтические и эстетические особенности, но и социально-политическую и культурную среду того периода.

В статье, прежде всего, рассматриваются основные принципы метода научной критики рукописного текста, а именно вопросы сопоставления вариантов, выявления ошибок и критической реставрации текста. Затем изучается география распространения рукописных списков произведений Сеида Азима Ширвани, жанровое разнообразие и поэтический стиль. Анализ произведений с точки зрения текстологии показывает, что Ширвани выступал как художник, не только связанный с традициями классической восточной поэзии, но и обладавший развитыми реалистическими способностями изображения.

В заключение рассматриваются актуальные проблемы научно-критической публикации произведений Ширвани, пути сохранения, систематизации и реставрации текстов на основе современных технологий. Таким образом, исследование имеет теоретическое и практическое значение как для изучения классического наследия азербайджанской литературы, так и для развития текстологии.

***Ключевые слова:** рукописный текст, научная критика, текстология, классическая азербайджанская литература, поэтический стиль*

RƏYÇİ:

fil.ü.f.d. Kərimulla Zəbulla oğlu Məmmədzadə